

Arkadiusz Bródka

Placówka wywiadowcza Oddziału II Sztabu Głównego (Generalnego) w Szczecinie

Na temat działalności Konsulatu Rzeczypospolitej w Szczecinie powstało już wiele opracowań, chociażby prace autorstwa Wojciecha Skóry¹, Andrzeja Jastrzębskiego² czy publikacje o charakterze wspomnieniowym m.in. konsulów Romualda Nowickiego³ i Romana Wodzickiego⁴.

Próby zorganizowania polskiej placówki konsularnej miały swój początek w 1921 r. Polskie MSZ zamierzało utworzyć w Szczecinie ekspozyturę berlińskiego poselstwa. Z dniem 1 stycznia 1922 r. miała powstać Agencja Konsularna, co jednak odroczone o kilka lat⁵. Polską placówkę konsularną w Szczecinie powołano oficjalnie 18 lutego 1925 r., kiedy to władze niemieckie wyraziły zgodę na jej istnienie⁶. Pierwszym kierownikiem tej placówki został Witold Kolankowski⁷, pełniący tę funkcję do 31 grudnia 1926 r. Okres jego pracy przypadł na bardzo trudny moment: na początek wojny celnej i wzrost antypolskiej propagandy w Niemczech. Kolankowski okazał się osobą mało elastyczną i łatwo poddającą w konflikty z niemieckimi władzami.

Witold Kolankowski został zastąpiony przez Jerzego Lechowskiego⁸, który kierował szczecińską placówką do 1 czerwca 1931 r. To wtedy przekształcono ją w wicekonsulat (5 lutego 1927 r.), a następnie w Konsulat RP II klasy (1 kwietnia

¹ W. Skóra, *Działalność polskiego wywiadu wojskowego w międzywojennym Szczecinie*, w: „Przegląd Zachodniopomorski” 2000, nr 2, tenże, *Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Szczecinie w latach 1925–1939*, Słupsk 2001, Pomorska Akademia Pedagogiczna, tenże, *Służba konsularna II Rzeczypospolitej. Organizacja, kadry i działalność*, Toruń 2006, Adam Marszałek.

² A. Jastrzębski, *Powstanie i pierwszy rok działalności Agencji konsularnej Rzeczypospolitej Polskiej w Szczecinie*, w: *Z badań nad społeczeństwem i kulturą Pomorza Środkowego*, Z.A. Czchowski, A. Czarnik (red.), Słupsk 1977, Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

³ R. Nowicki, *Wspomnienia konsula*, „Polityka” 1970, nr 35.

⁴ R. Wodzicki, *Wspomnienia. Gdańsk–Warszawa–Berlin 1928–1939*, Warszawa 1972, PWN.

⁵ Minister spraw zagranicznych Konstanty Skirmunt 7 grudnia 1921 r. powiadomił berlińskie poselstwo o takich działaniach. Agencją Konsularną miał kierować Bronisław Ossoliński. Decyzję czasowo odroczone, ze względu na konieczność utworzenia placówki w miejscowości Stentsch. W. Skóra, *Konsulat...*, s. 20.

⁶ *Encyklopedia Szczecina*, T. Białecki (red.), t. I., Szczecin 1999, Uniwersytet Szczeciński, s. 484.

⁷ Witold Kolankowski, urodzony 25 września 1885 r. Wykształcenie wyższe techniczne. W polskim MSZ od 1921 r. Pracował w konsulacie PR w Antwerpii i w Wicekonsulacie RP w Pile. W latach 1925–1927 r. związany z pracami konsularnymi w Szczecinie. Następnie w ZSRR – w Mińsku i w Leningradzie. Od 1929 r. na placówce w Rydze. Konsul II klasy od 1929 r. Pracował także w Konsulacie RP w Mediolanie (1932–1935). W 1935 r. awansowany na konsula generalnego. Współpracownik II Oddziału SG. W latach 1936–1938 był naczelnikiem wydziału w Departamencie Konsularnym MSZ, następnie na placówce w Amsterdamie. Biogram na podstawie informacji zawartej w pracy W. Skóry, *Konsulat...*, s. 32 i 425.

⁸ Jerzy Lechowski, urodzony 12 września 1891 r. Jeden z organizatorów (1918 r.) polskiego konsulatu w stolicy Czechosłowacji – Pradze. Od 1920 r. kierownik Konsulatu RP w Boguminie i w Koszycach. Następnie przeniesiony do pracy dyplomatycznej w Niemczech (1923–1926), pracował w Konsulacie RP w Essen. W latach 1927–1931 pełnił funkcje konsularne w Szczecinie. Następnie w Konsulacie RP w Strasburgu. W 1936 r. mianowany konsulem generalnym. W okresie 1937–1938 r. radca w Departamencie

1928 r.)⁹. Lechowski był osobą otwartą i potrafiącą nawiązywać kontakty m.in. z niemieckimi elitami miasta. Był aktywny, opiekował się szczecińską Polonią, często występując w obronie polskich interesów¹⁰. W tym czasie konsulat organizował uroczystości narodowe, koncerty polskie i inne imprezy kulturalne.

Najdłuższy okres kierowniczej działalności w szczecińskiej placówce konsularnej jest związany z osobą następcy Lechowskiego – Heliodorem Sztarkiem, konsulem do 28 lutego 1938 r. (w 1936 r. mianowany konsulem generalnym)¹¹. Kontynuował on politykę swego poprzednika i tak jak on nawiązał dobre stosunki z Niemcami, a nawet, dzięki swojej rozwadze, zyskał szacunek lokalnych władz niemieckich. Sztark potrafił budować swoją pozycję oraz prestiż pełnionego urzędu¹². Z zaangażowaniem opiekował się Polonią, zwłaszcza że jego działalność przypadła na czas kryzysu gospodarczego, co powodowało, że Polacy byli zwalniani z pracy w pierwszej kolejności.

Ostatnie miesiące przed II wojną światową to czasy dwóch kolejnych kierowników placówki konsularnej w Szczecinie – Wacława Russockiego-Brzezie (do 20 czerwca 1939 r.)¹³ oraz Romualda Nowickiego¹⁴. Russocki-Brzezie jako konsul był dobrym administratorem, zaangażowanym w obronę polskich interesów (zwłaszcza w sprawach polskich robotników sezonowych). W drugim roku swej służby dyplomatycznej w Szczecinie wszedł jednak w otwarty konflikt z niemieckimi władzami, został uznany za persona non grata i musiał wyjechać z Rzeszy w ciągu 48 godzin¹⁵. Na jego miejsce konsulem został mianowany Romuald Nowicki, który miał pełnić funkcję tymczasowo, do czasu wyznaczenia kolejnego konsula przez MSZ. Od 1 września 1939 r. stanowisko to miał objąć Roman Wodzicki¹⁶, ale ze względu na działania wojenne funkcji tej nie

Konsularnym MSZ. Zmarł w Izraelu w 1947 r. Biogram na podstawie informacji zawartej w pracy W. Skóry, *Konsulat...*, s. 33.

⁹ Tamże, s. 27.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Heliodor Sztark urodził się 25 marca 1886 r. w Koninie. Studiował na Wydziale Inżynierii Budowlanej na Politechnice w Brnie. Pracę w MSZ rozpoczął w 1919 r. – był wicekonsulem w Konsulacie RP w Kolonii. W latach 1922–1926 pracował w MSZ. Następnie był kierownikiem polskiego konsulatu w Leningradzie. Przed objęciem kierownictwa w szczecińskim konsulacie, zajmował stanowisko radcy w MSZ. Zmarł 3 lutego 1969 r. w USA. Tamże, s. 33–34. Por. szerzej informacje na temat Heliodora Sztarka w: *Encyklopedia Szczecina*, t. II, s. 484.

¹² W. Skóra, *Konsulat...*, s. 34.

¹³ Wacław Russocki-Brzezie, urodzony 19 maja 1904 r., z wykształcenia prawnik. W okresie 1928–1930 pracował w Ambasadzie RP w Rzymie. Następnie do 1933 r. w Komisariacie Generalnym RP w Gdańsku. W latach 1933–1938 w MSZ. Od 1938 r. konsul w Szczecinie. Zamordowany przez NKWD w Katyniu w 1940 r. Biogram na podstawie informacji zawartej w pracy W. Skóry, *Konsulat...*, s. 35.

¹⁴ Romuald Nowicki, urodzony 27 maja 1906 r., prawnik. Stanowisko konsula polskiego w Szczecinie objął 20 czerwca 1939 r. W przededniu wojny miał być zastąpiony. W rezultacie wybuchu II wojny światowej do zmiany tej nie doszło. Por. R. Nowicki, *Wspomnienia konsula*, „Polityka” 1970, nr 35.

¹⁵ W. Skóra, *Konsulat...*, s. 34.

¹⁶ Roman Wodzicki urodzony 31 lipca 1904 r. we Lwowie. Uczęszczał do gimnazjum w Tarnowie. Ukończył prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz Szkołę Nauk Politycznych w Krakowie (doktorat – 1927 r.). Od 1928 r. w służbie dyplomatycznej, kolejno: w Komisariacie Generalnym Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku (1928–1934), w MSZ w Warszawie na stanowisku radcy (1935–1938) oraz w Berlinie jako zastępca Konsula Generalnego RP (1938–1939). Mianowany konsulem polskim w Szczecinie. Nie zdążył objąć stanowiska, ponieważ 1 września 1939 r. został aresztowany i wraz z całym personelem polskich placówek w północnych Niemczech internowany, a następnie ewakuowany przez Danię do Szwecji. W październiku 1939 r. wstąpił do Armii Polskiej formującej się w Bretanii; w 1940 r. brał udział w walkach I Dywizji Grenadierów Polskich w Lotaryngii. Wzięty do niemieckiej niewoli, zbiegł ze szpitala obozowego w końcu 1941 r. Uczestnik ruchu oporu. Po II wojnie światowej zamieszkał we Francji. Por. biogram Romana

podjął. W dniu 8 września wszyscy pracownicy konsulatu zostali internowani przez niemiecką policję.

Oprócz działalności konsularnej związanej z wydawaniem wiz i paszportów, przygotowaniem cyklicznych sprawozdań i referatów, problemami emigracyjnymi itd., szczecińska placówka prowadziła także działalność wywiadowczą. Wojciech Skóra, historyk, autor wielu publikacji dotyczących m.in. działalności wywiadu wojskowego II RP, wyróżnia dwa etapy nasilenia tego rodzaju aktywności. Pierwszy dotyczy lat 1927–1929, a drugi 1935–1939¹⁷.

Na początku 1925 r. kierownictwo Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (SG WP) uznało za konieczne podjęcie działalności wywiadowczej na tym terenie. Maksymalny wysiłek miał być włożony w uzyskanie informacji z terenów czterech sąsiadujących z Polską państw: Niemiec, ZSRR, Litwy i Czechosłowacji¹⁸. Po przewrocie majowym zintensyfikowano działalność wywiadowczą na dwóch głównych kierunkach – niemieckim i rosyjskim. W ramach Wydziału Studiów Oddziału II SG¹⁹ powołano dwa referaty: „Wschód” i „Zachód”. To właśnie referat „Zachód” zajmował się zdobywaniem informacji wywiadowczych dotyczących Niemiec²⁰. Sama siedziba Konsulatu RP w Szczecinie była wywiadowczo bardzo atrakcyjna. Przedwojenny Szczecin, był najważniejszym miastem w pruskiej prowincji Pommeren, z największym niemieckim portem na Bałtyku. W tym mieście swoją siedzibę miały II Okręg Wojskowy Reichswehry (II Wehrkreis) i silna placówka Abwehry²¹.

Początki działalności wywiadowczej w polskim konsulacie w Szczecinie związane były z osobą jej pierwszego kierownika Witolda Kolankowskiego, który, jak już wspomniano, nie miał dobrej opinii wśród Niemców, a nawet był towarzysko bojkotowany²². Wynikiem rozmów między MSZ a Oddziałem II SG Wojska Polskiego w 1922 r. było podjęcie współpracy. Opracowano wówczas formy działania polskiej sieci wywiadowczej w Niemczech. Do placówek konsularnych delegowano pracowników II Oddziału, którzy podlegali rezydentowi polskiemu w Niemczech, kierującemu ich pracami wywiadowczymi²³. Prawdopodobnie w przypadku Szczecina rolę tę odgrywał sam Kolankowski²⁴.

Po zmianie na stanowisku konsula Oddział II SG podjął decyzję o skierowaniu do Szczecina rezydenta. Decyzja ta była uzasadniona tym, iż nowy konsul Jerzy Lechowski

Wodzickiego w: *Konsulat w Szczecinie*, <http://www.sto.home.pl/stara/pl/gazetka/18/wstep18.htm> [dostęp: 4.04.2011].

¹⁷ W. Skóra, *Działalność polskiego wywiadu...*, s. 94.

¹⁸ Szerzej na ten temat por. A. Peplowski, *Wywiad a dyplomacja II Rzeczypospolitej*, Toruń 2005, „Mado”, s. 42–43.

¹⁹ Szefem Oddziału II SG po przewrocie majowym mianowano płk. dypl. Tadeusza Schaetzla. Szefem wywiadu został ppłk Adam Studnicki, a kontrwywiadu mjr Wacław Grudziński. Zmiany te polegały także na usunięciu ludzi niewygodnych dla nowej władzy. Por. W. Kozaczuk, *Bitwa o tajemnice. Służby wywiadowcze Polski i Niemiec 1918–1939*, Warszawa 1999, Książka i Wiedza, s. 105. Nazwa „Sztab Generalny” była używana do 1928 r., następnie została zmieniona na „Sztab Główny”, a od 31 sierpnia 1939 r. na „Sztab Naczelny Wodza”. Por. „Dziennik Rozkazów” Ministerstwa Spraw Wojskowych, z 22 grudnia 1928 r., nr 36, poz. 396.

²⁰ Por. R. Czarnačka, *Oddział II Sztabu Głównego (Generalnego) w latach 1921–1939. Zarys organizacyjny i przegląd zawartości*, w: „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2006, nr 28, s. 93

²¹ W. Skóra, *Służba konsularna II Rzeczypospolitej...*, s. 785.

²² Tamże.

²³ A. Misiuk, *Służby specjalne II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1998, Bellona, s. 71–72.

²⁴ W. Skóra, *Służba konsularna...*, s. 425.

nie prowadził działalności wywiadowczej²⁵. Propozycję wysłania do Szczecina pracownika II Oddziału złożył szef Ekspozytury nr 3 w Poznaniu, mjr Marian Jan Sztajfer²⁶.

Pierwszym rezydentem polskiego wywiadu wojskowego w Szczecinie został por. Adam Biedrzyński²⁷. Przybył on z Wolnego Miasta Gdańska, obejmując formalnie pracę w referacie prasowym. W przeszłości, w okresie I wojny światowej, służył w armii niemieckiej, od 1918 r. w Wojsku Polskim, a za udział w wojnie polsko-bolszewickiej został odznaczony orderem *Virtuti Militari* oraz Krzyżem Walecznych. Od tego czasu był związany z polskim wywiadem (Oddział II).

W kwietniu 1928 r. Biedrzyńskiego²⁸ zastąpił kpt. Jan Chmarzyński²⁹, który w Szczecinie występował jako „Stefan Christian”. Przymuszczenie obaj pierwsi rezydenci zajmowali się głównie obserwacją szczecińskiego portu, przez który drogą morską z Leningradu do Szczecina odbywał się transport sowieckiej amunicji dla niemieckiej

²⁵ Pojawienie się idei rezydentów II Oddziału Sztabu Głównego na obszarze polskich przedstawicielstw dyplomatycznych w Niemczech, wywoływało opory ze strony samych dyplomatów, którzy obawiali się konfliktów dyplomatycznych. Tak było w Berlinie (konsul generalny Karol Rose) czy w Hamburgu (Adolf Pomianowski). Por. tamże, s. 788. Podobnie reagował Jerzy Lechowski, który zwracał uwagę na wzmogłą obserwację ze strony Niemców. MSZ wydało jednak zgodę na pracę rezydenta. Por. W. Skóra, *Działalność polskiego wywiadu...*, s. 95.

²⁶ Ekspozytura nr 3 Oddziału II SG do 1930 r. mieściła się w Poznaniu, a następnie w Bydgoszczy. Celem jej istnienia była organizacja ofensywnego wywiadu przeciw Niemcom. W. Skóra, *Konsulat...*, s. 235. *Ekspozytura bydgoska, największa wewnętrzna placówka służb specjalnych w chwili wybuchu wojny, miała 20-letni rodowód. Oficjalnie placówka została utworzona w czerwcu 1921 r. w Poznaniu, ale jej początki istnienia sięgają 1919 r., kiedy to była agendą informacyjną Frontu Wielkopolskiego, a później od czerwca 1921 r. częścią składową Oddziału II Naczelnego Dowództwa. Ekspozyturą tą kierowali kolejno: rtm. Kazimierz Szczepaniak (od 1921 r.), ppłk Marian Steifer (1924–1928), ppłk Wiktor Jakubowski (1928–1929), ppłk Stanisław Tatar (1928–1930), mjr Franciszek Lewcio (lutym–kwiecień 1930), a następnie kpt. Jan Żychoń (kwiecień 1930 r. – wrzesień 1939 r.)*, za: H. Ćwięk, *Zagrożenie bezpieczeństwa Polski ze strony Republiki Weimarskiej. Na podstawie materiałów Oddziału II Sztabu Generalnego (Głównego) Wojska Polskiego*, Częstochowa 2006, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza, s. 75.

²⁷ Adam Biedrzyński, urodzony 7 grudnia 1895 r. W okresie I wojny światowej w wojsku niemieckim. Od grudnia 1918 r. w Wojsku Polskim. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. W 1920 r. rozpoczął studia prawniczo-ekonomiczne na Uniwersytecie w Poznaniu. W II Oddziale SG od 1924 r. Był m.in. pracownikiem polskiego wywiadu w Wolnym Mieście Gdańsku i w Szczecinie. W placówce szczecińskiej formalnie pracował jako referent prasowy. W. Skóra, *Działalność...*, s. 95–96. Nazwisko Adama Biedrzyńskiego znajduje się na tzw. Ukraińskiej Liście Katyńskiej Polaków pomordowanych przez Sowietów na Ukrainie w 1940 r. Por. *Listy katyńskiej ciąg dalszy. Straceni na Ukrainie. Lista obywateli polskich zamordowanych na Ukrainie na podstawie decyzji Biura Politycznego WKP (b) i naczelnych władz państwowych ZSRR z 5 marca 1940 roku*, M. Tarczyński (red.), Warszawa 1994, Niezależny Komitet Historyczny Badania Zbrodni Katyńskiej, Polska Fundacja Katyńska, Centralna Biblioteka Wojskowa, z. 4, s. 6 – wykaz akt osobowych nr 133, sygn. 55/3–43.

²⁸ Dalsze losy Biedrzyńskiego były nadal związane z działalnością wywiadowczą. W dniu 26 maja 1930 r. w wyniku prowokacji niemieckiego wywiadu został aresztowany w Opaleniu. Niemiecki urzędnik zgodził się przekazać stronie polskiej cenne informacje, a mianowicie, że komisarz Straży Granicznej Biedrzyński wraz z podkomisarzem Stanisławem Liśkiewiczem wpadli w pułapkę w okolicach Opalenia. Podczas zajścia Liśkiewicz zginął, a Biedrzyński został porwany przez pracowników niemieckiego wywiadu. Skazano go na 11 lat więzienia. W 1932 r. został wymieniony na niemieckich szpiegów. Por. W. Kozaczuk, *Bitwa o tajemnice...*, s. 136, przypis 9. Na ten temat pisze także Melchior Wańkiewicz w powieści *Na tropach Smętka*, Kraków 1988, Wydawnictwo Literackie.

²⁹ Jan Chmarzyński, pseudonim „Kriebel”, urodzony 28 maja 1893 r., kapitan Wojska Polskiego, oficer II Oddziału SG, kierownik Referatu Ofensywnego Wydziału Wywiadowczego na kierunku wschodnim. Od 5 września 1939 r. oficer łącznikowy w Wielkiej Brytanii. Po wojnie na emigracji w Londynie. W. Skóra, *Działalność...*, s. 95–96.

Reichswery. Szczeciński port był punktem przeładunkowym³⁰. Następca Christiana w konsulacie został kpt. Franciszek Brzeziński³¹, kontynuując jego pracę wywiadowczą i werbunkową.

Po dojściu Hitlera do władzy, z powodu łamania przez Niemcy postanowień traktatu wersalskiego, modyfikacji uległa koncepcja działalności wywiadowczej Polski wobec Niemiec³². Można było także zaobserwować zmiany w polskiej polityce zagranicznej. Wynikało to z podpisania przez Polskę dwóch umów międzynarodowych z naszymi sąsiadami – Związkiem Sowieckim (*Pakt o nieagresji między Rzeczpospolitą Polską a ZSRR* – podpisany 25 lipca 1932 r. w Moskwie³³) i Niemcami (*Deklaracja między Polską a Niemcami o niestosowaniu przemocy* – podpisana 26 stycznia 1934 r. w Berlinie³⁴). Umowy te traktowane były przez Polskę jako nowy etap w polityce zagranicznej zwany równowagą sił. Podejmując tego rodzaju działania, strona polska akcentowała swoje niezadowolenie z prób stworzenia „koncertu mocarstw” – tzw. Paktu Czterech – i groźby rewizji traktatów pokojowych zawartych po I wojnie światowej³⁵.

Zmianie uległy także działania wywiadowcze ze strony polskiego wywiadu wojskowego na obszarze Niemiec. Miały się one odbywać na dwóch płaszczyznach. Pierwsza dotyczyła prowadzenia tzw. wywiadu płytkiego – sięgającego około 100–150 km w głąb Rzeszy. Jej charakter określały dwie ekspozytury – w Bydgoszczy (tej podlegała szczecińska placówka wywiadowcza) i Katowicach. W przypadku drugiej płaszczyzny, wywiadu głębokiego, operowano na obszarze całych Niemiec, zdobywając informacje o charakterze militarnym, gospodarczym i politycznym³⁶. Zadaniem szczecińskiej placówki było m.in. *ustalenie dokładnej organizacji A-Stelle Stettin z uwzględnieniem placówki Schneidemühl, poznanie personelu, metod i warunków pracy po odejściu, nadzorującego wywiadem w Polsce por. rez. Hartwiha*³⁷.

³⁰ Por. W. Skóra, *Działalność...*, s. 96 oraz W. Pepłoński, *Wywiad a dyplomacja...*, s. 2. Warto zwrócić uwagę na niemieckie plany wojenne i zbliżenie tego państwa z ZSRR oraz na ewentualność wspólnej wojny przeciwko Polsce. Por. J. Centek, *Reichsheer ery Seeckta (1921–1926)*, Warszawa 2010, Tetragon, s. 93 oraz R. Citino, *Ewolucja taktyki Blitzkriegu. Niemcy bronią się przed Polską 1918–1933*, Warszawa 2010, Tetragon, s. 165 i nast.

³¹ Franciszek Brzeziński, urodzony 15 września 1895 r., kapitan Wojska Polskiego. W 1922 r. pracownik Oddziału II SG. Działał głównie w Ekspozyturze nr 3 (Poznań, Bydgoszcz). Jemu przypisuje się zwerbowanie do współpracy m.in. konsula Sztarka. Por. W. Skóra, *Służba...*, s. 785.

³² Por. A. Wojtaszak, *Udział Kazimierza Glabisza w pracach „Laboratorium” – specjalnej komórki przewidywania działań wojennych*, w: *Problemy historii wojskowości w kraju i na obczyźnie po wrześniu 1939 roku. Studia historyczne i politologiczne. Tom dedykowany pamięci nestora historyków polskich profesora Józefa Janowskiego (1906–2009)*, L. Nowak, M. Szczerbiński i G. Wiczorek (red.), Gorzów Wielkopolski 2010, AWF Poznań. Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim, Polskie Towarzystwo Historyczne, *passim*.

³³ *Pakt o nieagresji między Rzeczpospolitą Polską a ZSRR*, w: *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, T. Jędruszcak i M. Nowak-Kielbik (red.), t. I: 1918–1932, Warszawa 1989, PAX, s. 487–490.

³⁴ *Deklaracja o nie stosowaniu przemocy między Polską a Niemcami*, w: tamże, t. II: 1933–1939, Warszawa 1996, PAX, s. 32–33.

³⁵ *Pakt Czterech. Próba sformalizowania koncertu mocarstw*. W: S. Sierpowski, *Źródła do historii powszechnej okresu międzywojennego*, t. II: 1927–1934, Poznań 1992, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 405–407 oraz *Francuska interpretacja Paktu Czterech. Pismo J. Paul-Boncoura do czechosłowackiego posła w Paryżu S. Osusky’ego (stanowisko Francji)*, tamże, s. 408–409.

³⁶ W. Skóra, *Działalność...*, s. 97.

³⁷ Por. H. Cwięk, *Zwalczanie niemieckich służb specjalnych na ziemiach Zachodnich i Północnych II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1998, Urząd Ochrony Państwa, s. 215.

W tym samym, tj. 1933, roku polski wywiad poniósł dotkliwą porażkę. Aresztowano rotmistrza Jerzego Sosnkowskiego, bardzo aktywnego polskiego agenta, co doprowadziło do demontażu polskiej agentury w Berlinie³⁸. W tej sytuacji podjęto decyzję o wykorzystaniu w jeszcze szerszym zakresie struktur dyplomatycznych MSZ – tzw. ukrycie wywiadowców³⁹. Była to podstawowa forma działania polskiego wywiadu na kierunku niemieckim. Sieć wywiadowcza była oparta na istniejących polskich placówkach dyplomatycznych na obszarze Rzeszy⁴⁰.

W 1935 r. w szczecińskim konsulacie utworzono placówkę wywiadowczą o kryptonimie „Bombaj”. Wybór Szczecina podyktowany był wieloma względami. Było to jedno z miast we wschodnich Niemczech (oprócz Wrocławia, Królewca i Frankfurtu nad Odrą), w którym Abwehra organizowała swój płytki wywiad i działalność dywersyjną w pasie przygranicznym⁴¹. Jak już wspomniano, Szczecin był miastem portowym i garnizonem wojskowym. Organizacją ofensywnej koncepcji wywiadu zajęli się oficerowie Ekspozytury nr 3 z Bydgoszczy. Podjęto decyzję o ulokowaniu w Szczecinie oficera wywiadu, który rozpocząłby działania wywiadowcze na szerszą skalę. Wybór padł na por. Wacława Gilewicza⁴², występującego również pod pseudonimem „Waldemar Girtler”⁴³. Jego atutem była znajomość języków obcych (był poligłotą). Służył w Sztapie Głównym WP, następnie fikcyjnie przeniesiono go do rezerwy, po czym przyjęto do MSZ, gdzie zatrudniono go w charakterze urzędnika konsularnego. W dniu 6 lipca 1935 r. został zatrudniony w Konsulacie RP w Szczecinie. Od tego momentu rozpoczyna działalność placówka wywiadowcza „Bombaj”. O działaniu Gilewicza wiedział jedynie konsul Sztark⁴⁴.

Działalność placówki wywiadowczej w Szczecinie obejmowała zadania wywiadowczo-obszernicze i agenturalne. Celem działań wywiadowczych było:

- zdobywanie informacji dotyczących wojskowości: personaliów kadry wojskowej, danych dotyczących spraw materiałowych, dyslokacji wojsk, organizacji i ćwiczeń bojowych,
- zdobywanie informacji o nastrojach społecznych, życiu politycznym i gospodarce regionu,
- prowadzenie działalności kontrwywiadowczej.

³⁸ Na temat działalności rotmistrza Jerzego Sosnkowskiego pisze m.in. Henryk Ćwięk. Por. H. Ćwięk, *Rotmistrz Sosnkowski. As wywiadu II Rzeczypospolitej*, Kraków 2010, Wydawnictwo Literackie.

³⁹ W 1939 r. w konsulatach RP na terenie Rzeszy pracowało 26 oficerów polskiego wywiadu. Pozyskali oni około 100 agentów. Por. W. Skóra, *Konsulat...*, s. 236.

⁴⁰ L. Gondek, *Wywiad polski w Trzeciej Rzeszy 1933–1939. Zarys struktury, taktyki i obronnego działania*, Warszawa 1982, Wydawnictwo MON, s. 65 i nast. W 1934 r. na obszarze III Rzeszy Polska dysponowała 15 placówkami konsularnymi: w Berlinie, Düsseldorfie, Elku, Essen, Frankfurcie nad Menem, Hamburgu, Królewcu, Kwidzynie, Lipsku, Monachium, Olsztynie, Opolu, Pile, Szczecinie i Wrocławiu. Por. W. Skóra, *Służba konsularna...*, aneks nr 6, s. 884–885.

⁴¹ Szerzej na temat działań wywiadu niemieckiego – H. Ćwięk, *Przeciw Abwehrze*, Warszawa 2001, Bellona.

⁴² Wacław Gilewicz, urodzony w 1902 r., rotmistrz Wojska Polskiego, poligłota, pracownik Oddziału II SG, m.in. referatu „Zachód” (Samodzielny Referat „Niemcy”). Prowadził działalność wywiadowczą, organizując od 1935 r. (jako rezydent) placówkę wywiadowczą „Bombaj” przy szczecińskim konsulacie. Por. dane biograficzne w pracy L. Gondka, *Na tropach tajemnic III Rzeszy*, Warszawa 1987, Wydawnictwo MON, s. 10 i nast.

⁴³ Por. L. Gondek, *Wywiad polski w Trzeciej Rzeszy ...*, s. 37.

⁴⁴ Relacje pomiędzy konsulem Sztarkiem i Gilewiczem nie były najlepsze, por. W. Skóra, *Działalność...*, s. 813, przypis 233.

Z kolei głównym celem działań agenturalnych było tworzenie siatki wywiadowczej i pozyskiwanie kontaktów informacyjnych oraz działalność werbunkowa.

Działalność obserwacyjno-informacyjna polegała na pozyskiwaniu informacji od „nieświadomych” informatorów, m.in. podczas rozmów z Niemcami poznanymi w podróży. Źródłem wiedzy była też analiza zdobytych materiałów. Powodowało to wypracowanie dość ogólnych sądów. Niebezpieczeństwo powierzchowności informacji było szczególnie widoczne przy analizie wojskowej. Skłonność Niemców do parad i defilad pozwalała na ustalenie dyslokacji jednostek Wehrmachtu i zdobycie wiedzy na temat prezentowanego sprzętu, nie dawało jednak pewności, że są to dane pełne⁴⁵. Wnikliwy obserwator mógł się szybko domyśleć, że pokazywano to, co chciano pokazać. W Warszawie przeprowadzano tzw. analizę krzyżową dostarczanych informacji, porównując dane przekazywane przez konsula Sztarka (MSZ) i rezydenta Wacława Gilewicza⁴⁶.

Prowadząc działalność agenturalną, Gilewicz często nie stosował się do zaleceń centrali. Zarówno Józef Beck, jak i Wiktor Tomir Drymmer⁴⁷ uważali, że w swojej pracy wywiadowczej nie powinien on wykorzystywać Polaków zamieszkałych w Niemczech⁴⁸.

Organizowana przez Gilewicza siatka wywiadowcza rozrastała się dość szybko, co obrazuje tabela 1.

Placówka wywiadowcza „Bombaj” posiadała także własnych informatorów, których dzielono na „nieświadomych” i „świadomych”. Z pierwszymi z nich kontakt utrzymywał Gilewicz. Były to osoby głównie pochodzenia niemieckiego – przemysłowcy, dziennikarze, ubezpieczyciele itd. – należące do elit Szczecina. Grupa druga to informatorzy „świadomi” – około dziesięciu osób⁴⁹ (część z nich wymieniono w tabeli 2). „Informatorzy świadomi” stanowili ogniwo pośrednie pomiędzy agentami a „informatorami nieświadomymi”⁵⁰. Skuteczność pracy wywiadowczej placówki „Bombaj” potwierdza liczba przesyłanych do centrali informacji wywiadowczych – w 1936 r. było ich 280⁵¹.

⁴⁵ Pomimo ograniczonych możliwości działania, Gilewicz przekazywał ważne informacje dotyczące adresu jednostek, przegrupowywania wojsk, ich stanu liczebnego oraz kadry dowódczej. W. Skóra, *Działalność...*, s. 106.

⁴⁶ Por. tamże, s. 101–106.

⁴⁷ Wiktor Tomir Drymmer, (1896–1975), dyplomata, kapitan Wojska Polskiego, POW, od 1919 r. związany z Oddziałem II SG. W okresie wojny polsko-bolszewickiej organizator wywiadu na Ukrainie. Attaché wojskowy w Estonii. Następnie w MSZ, m.in. dyrektor Wydziału Personalnego oraz Konsularnego. Po kapitulacji wrześniowej 1939 r. internowany w Rumunii. Po wojnie na emigracji w Kanadzie. Na uwagę zasługują napisane przez niego wspomnienia: W. T. Drymmer, *W służbie Polsce*, Warszawa 1998, Warszawska Oficyna Wydawnicza „Gryf”.

⁴⁸ Por. przypis nr 31, tamże, s. 107.

⁴⁹ Por. W. Skóra, *Rozwój i funkcjonowanie wywiadu agenturalnego przy konsulacie RP w Szczecinie w latach 1935–1937*, „Słupskie Studia Historyczne” 1995, nr 4, s. 59–60. Por. L. Gondek, *Wywiad...*, s. 136.

⁵⁰ Ludzie ci tworzyli rodzaj ogniwa pośredniego między agentami a rzeszą informatorów nieświadomych. Niejednokrotnie odgrywali istotną rolę, ponieważ – jak wspominał W. Gilewicz – (...) trudno jest przeprowadzić podział na agentów i informatorów źródłowych i pośredników, gdyż w niektórych wypadkach dany agent czy informator jest źródłem informacji, w drugich przypadkach pośrednikiem. Zob. W. Skóra, *Działalność...*, s. 245.

⁵¹ Tamże, s. 111.

Tab. 1. Agenci i kandydaci na agentów placówki wywiadowczej „Bombaj” z siedzibą w Szczecinie – stan na 18 stycznia 1937 r.

Imię i nazwisko, pseudonim	Obywatelstwo	Zawód	Miejsce zamieszkania
Agenci			
Franciszek Nerowski , „Późny”	niemieckie	szeregowy, 5. kompania 2. batalion 24. pułk piechoty	Hawa (Dt. Eulau)
Tadeusz Skarżyński , „Ajaks”	polskie	dziennikarz	Berlin
Gösta Melin „Jonasz”	szwedzkie	dziennikarz	Berlin
Zona Gösty Melina	szwedzkie	dziennikarz	Berlin
Jarosław Pieniżny „Schwarz”	polskie	urzędnik Konsulatu RP w Szczecinie	Szczecin
	polskie	student medycyny	Berlin
Maksymilian Golisz „Sonntag”	niemieckie	nauczyciel, działacz harcerski	Berlin
Kandydaci na agentów			
Stefan Affa	brak informacji o obywatelstwie	szeregowiec 67. pułku piechoty	Ruhleben
Josef Horst	niemieckie	kanonier 1. dywizjonu 16. pułku artylerii lekkiej	Szczecin Dąbie (Aldamm)
Paweł Trzcziński	niemieckie	szeregowiec 24. pułku piechoty	Hawa (Dt. Eulau)
(?) Kokowski	niemieckie	5. pułk piechoty	Szczecin

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Skóra, *Działalność polskiego wywiadu wojskowego w międzywojennym Szczecinie*, w: „Przegląd Zachodniopomorski” 2000, nr 2, s. 108–109 oraz A. Poniatowska, *Polacy w Berlinie 1918–1945*, Poznań 1986, Wydawnictwo Poznańskie, s. 323–324.

Istotną rolę w środowisku konsularnym Szczecina odgrywał zatrudniony na stanowisku portiera (woźnego) w szczecińskim konsulacie Jan Chmara – działacz polonijny, prezes szczecińskiego oddziału Związku Polaków w Niemczech, przez pewien czas także prezes Zjednoczenia Zawodowego Polskiego. Chmara pracował w szczecińskiej placówce dyplomatycznej aż do jej rozwiązania⁵². Bez wątplenia był dobrze przygoto-

⁵² A. Poniatowska, *Polonia szczecińska*, w: *Dzieje Szczecina 1806–1945*, B. Wachowiak, (red.), Szczecin 1994, „13 Muz”, s. 815 i nast. Jan Chmara był działaczem i pierwszym prezesem szczecińskiego oddziału Związku Polaków w Niemczech; związany z II Oddziałem SG. W placówce konsularnej w Szczecinie pracował w latach 1927–1939 jako woźny. Pełnił rolę łącznika pomiędzy konsulem a Polonią. Organizował także działania wywiadowczo-dywerysyjne przeciwko Niemcom. Po wybuchu II wojny światowej internowany w Danii. Por. W. Skóra, *Próba organizacji dywersji polskiej na Pomorzu Zachodnim w 1925 roku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2005, z. 2, s. 149 i nast.

wanym współpracownikiem II Oddziału SG, gdyż był jednym ze współorganizatorów dywersji polskiej na Pomorzu Zachodnim⁵³.

Tab. 2. Lista „informerów świadomych” placówki wywiadowczej „Bombaj” z siedzibą w Szczecinie – 1937 r.

Imię i nazwisko, pseudonim	Obywatelstwo	Zawód	Miejsce zamieszkania
Zbigniew Derdziński	polskie	urzędnik Konsulatu RP	Szczecin
Władysław Gostowski	polskie	urzędnik Konsulatu RP	Szczecin
Aleksander Omieczynski	polskie	nauczyciel, sekretarz ZPN	Szczecin
(?) Nikielowski, „Pewny”	niemieckie	restaurator	Olsztyn
(?) Szulczyk	niemieckie	ubezpieczeniowiec	Berlin
Stefan Markowski	polskie	urzędnik ambasady RP	Berlin
Jan Berent	polskie	urzędnik konsulatu RP	Berlin
Piotr Powelski	niemieckie	sekretarz Związku Robotników Rolnych	Neubrandenburg
Jan [Stefan] Grześkowiak	niemieckie	student	Berlin
Seweryn Pięniężny	niemieckie	Wydawca „Gazety Olsztyńskiej”	Olsztyn

Źródło: opracowanie własne na podstawie W. Skóra, *Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Szczecinie w latach 1925–1939*, Słupsk 2001, Pomorska Akademia Pedagogiczna, s. 245.

W czerwcu 1937 r. na wniosek Gilewicza placówka „Bombaj” została przeniesiona do Berlina. W Szczecinie nie zaprzestano jednak prowadzenia akcji wywiadowczych, II Oddział SG skierował wówczas do konsulatu chorążego Kazimierza Ziembiewicza, ps. „Ziehm”⁵⁴, który został zatrudniony jako referent paszportowy. To on organizował nową placówkę wywiadowczą „Port”, uważaną za pomocną Berlinowi⁵⁵. Po aresztowaniu Ziembiewicza przez Niemców, jego zadania przejął mjr Feliks Albiński,⁵⁶ który po

⁵³ W. Skóra, *Służba konsularna ...*, s. 325.

⁵⁴ Kazimierz Ziembiewicz („Ziehm”), urodzony w 1896 r., chorąży Wojska Polskiego; od 1933 r. związany z II Oddziałem SG, pracował m.in. w placówce konsularnej w Essen. Od 1937 w Szczecinie, organizator placówki wywiadowczej „Port”. Aresztowany przez Niemców w maju 1939 r. został wymieniony na agentów niemieckiego wywiadu. Po wrześniu 1939 r. w Danii, a następnie w Szwecji. Od 1941 r. w Wielkiej Brytanii, gdzie pracował w Szkole Oficerów Wywiadu w Rotlesay. Po wojnie (1948 r.) wrócił do Polski. Por. W. Skóra, *Konsulat...*, s. 256.

⁵⁵ Zbierano informacje dotyczące m.in. ruchów wojsk niemieckich. Kazimierz Ziembiewicz informował np. o wyruszeniu ze Szczecina (11 marca 1939 r. w kierunku Wrocławia) części 2. Zmotoryzowanej Dywizji Piechoty w związku z przygotowywaną przez Niemców akcją przeciwko Czechosłowacji. Por. P. Kołakowski, *Czas próby. Polski wywiad wojskowy wobec groźby wybuchu wojny w 1939 r.*, Warszawa 2012, Demart SA, s. 123.

⁵⁶ Feliks Albiński, major Wojska Polskiego, pracownik II Oddziału SG, skierowany w 1939 r. do placówki dyplomatycznej RP w Szczecinie. Wyeliminowany przez niemiecki kontrwywiad (potracony

zdekonspirowaniu go przez Niemców powrócił do Polski. W ostatniej fazie funkcjonowania placówki „Port” jej kierownikiem został kpt. Marian Józef Kadulski⁵⁷.

Podsumowując, w okresie od 1925 r. do 1939 r. placówką konsularną i konsulem RP w Szczecinie kierowało pięciu (choć niektóre źródła podają, że sześciu) dyplomatów (patrz tabela 3).

Tab. 3. Kierownictwo Konsulatu RP w Szczecinie i rezydenci wywiadu polskiego w latach 1925–1939.

Lata	Kierownicy placówki i konsulowie	Rezydenci wywiadu polskiego
15.02.1925– 31.02.1926	Witold Kolankowski	Witold Kolankowski
1.01.1927– 31.05.1931	Jerzy Lechowski	Adam Biedrzyński Jan Chmarzyński vel Stefan Chrystian
1.06.1931– 1.03.1938	Hipolit Sztark	Franciszek Brzeziński Wacław Gilewicz
1.03.1938– 19.06.1939	Wacław Russocki-Brzezic	Kazimierz Ziembiewicz Feliks Albiński
1.06.1939– 31.08.1939	Romuald Nowicki	Marian Józef Kadulski

Źródło: Opracowanie własne.

W czasie II wojny światowej, na skutek karygodnych zaniedbań polskiego wywiadu, w niemieckie ręce wpadły dokumenty II Oddziału. Po ich analizie

umyślnie przez niemiecką ciężarówkę) i odwołany do kraju. Tamże, s. 256. Por. P. Kołakowski, *Czas próby. Polski wywiad...*, s. 147. Kołakowski podkreśla, że Albiński, sprawdzając ruchy wojsk niemieckich na Pomorzu Zachodnim, wiele podróżował. Musiało to wywołać niepokój władz niemieckich, które go obserwowały. Niemcy wyдали decyzję o jego likwidacji. Tamże.

⁵⁷ Tamże, s. 161. Marian Józef Kadulski (urodzony 7 grudnia 1909 r., zm. 1998 r.) – pseudonimy: „Müller”, „Krajewski”, komandor podporucznik polskiej marynarki wojennej, ukończył Kurs Kadetów we Lwowie (1928 r.). Od 15 sierpnia 1931 r. – ppor. marynarki wojennej. Kurs aplikacyjny w latach 1932–1933 w Ecole d’application des enseignes de vaisseaux – na krążowniku „Jeanne d’Arc”. Od 1 stycznia 1934 por. marynarki wojennej. Następnie szkolony na oficera okrętów podwodnych. W okresie 06.1936–04.1939 służył w Dyonie Okrętów Podwodnych. Od 1938 r. do 04.1939 r. służył jako oficer na ORP „Rys”. W 1939 r. awansowany na kapitana marynarki wojennej. Przygotowany (w lipcu 1939 r.) do działalności wywiadowczej przez Oddział II SG (kurs ukończył z wyróżnieniem), objął kierownictwo placówki wywiadowczej „Port” w Szczecinie, którą kierował do wybuchu wojny. Przez Danię wyjechał do Holandii, gdzie zabezpieczał polskie trawlerzy rybackie. W okresie II wojny światowej w PSZ. Od 9 grudnia 1939 r. oficer rezerwowy w grupie oficerów na ORP „Gdynia”. Następnie na ORP „Błyskawica” brał udział w kampanii norweskiej. Później szyfrant w polskim konsulacie w Londynie oraz pracownik polskiego konsulatu w Lizbonie. Szef Misji Morskiej w Gibraltarze (1940–6 października 1942 r.). Przeprowadzał operacje ewakuacji zagrożonych osób z Francji i północnej Afryki (17 operacji, ewakuował 462 żołnierzy, nie licząc osób cywilnych). W okresie od 9 października 1942 r. do 1944 r. zastępca dowódcy ORP „Błyskawica”. Od 1 października 1944 r. komendant Centrum Wyszkolania Specjalistów Floty (CWSF), a od 22.12.1945 r. do 26.09.1946 r. był dowódcą ORP „Garland”. Od 1946 r. komendant CWSF, a od 1 września 1946 r. – komandor ppor. W 1947 r. wyemigrował do Argentyny, następnie przebywał w Norwegii i Holandii. Dwukrotnie wyróżniony Krzyżem Walecznych, trzykrotnie Medalem Morskim oraz brytyjskim Distinguished Service Order. Por. *Kadry Morskie Rzeczypospolitej. T. II, Polska Marynarka Wojenna. Cz. I, Korpus oficerów 1918-1947*. J. K. Sawicki (red.), Gdynia 1996, s. 351–352; *Misja Morska w Gibraltarze*, w: <http://smw.ocalicodzapomnienia.eu/index.php?o=pokaz&katid=1&pkatid=26&jid=1&postid=121&podkategoria=Varia>, [dostęp: 12.12. 2011].

przeprowadzonej przez Niemców nastąpiły aresztowania, które dotknęły także współpracowników placówki wywiadowczej „Bombaj”: – Franciszka Nerowskiego, Józefa Horsta, Aleksandra Omieczynskiego i Maksymiliana Golisza. Wszyscy wkrótce zostali straceni⁵⁸. Po II wojnie światowej, dla uczczenia pamięci Maksymiliana Golisza, jego imieniem nazwano jedną z ulic Szczecina i Szkołę Podstawową Nr 41 w tym mieście.

Ulica Małopolska w Szczecinie przed II wojną światową nosiła nazwę Auguststrasse. Pod numerem 15, gdzie obecnie znajduje się siedziba Delegatury Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, swój adres miała placówka konsularna RP⁵⁹.

Mury budynku przy ul. Małopolskiej 15 mają swoją historię, konsularną, polonijną i wywiadowczą. Placówki wywiadowcze „Bombaj” i „Port” osiągnęły znaczne sukcesy w pozyskiwaniu informacji o działalności Niemców, przygotowaniach militarnych i wzroście zagrożenia wojennego ze strony naszych zachodnich sąsiadów. Symbolem placówki wywiadowczej „Bombaj” był sam jej twórca, Waław Gilewicz, tak jak symbolem szczecińskiego konsulatu stał się Jan Chmara.

Streszczenie

Z chwilą otwarcia placówki konsularnej w Szczecinie w 1925 r. stało się rzeczą oczywistą, że oprócz prac konsularnych wynikających z zadań dyplomatycznych placówka ta powinna prowadzić także działania ukryte – wywiadowczo-obszewacyjne i agenturalne.

Szczecin był najważniejszym miastem w pruskiej prowincji Pommeren, z największym niemieckim portem na Bałtyku. Swoją siedzibę miały tutaj II Okręg Wojskowy Reichswehry (II Wehrkreis) i placówka Abwehry. To jedno z miast we wschodnich Niemczech (oprócz Wrocławia, Królewca i Frankfurtu nad Odrą), w których Abwehra organizowała swój płytki wywiad i działalność dywersyjną.

Do szczecińskiego konsulatu docierali kolejni rezydenci, którzy mieli kierować działaniami wywiadowczymi: Witold Kolankowski (pełnił funkcję konsula), Adam Biedrzyński, Jan Chmarzyński (Stefan Chrystian), Franciszek Brzeziński, Waław Gilewicz (organizator placówki wywiadowczej „Bombaj”), Kazimierz Ziembiewicz (organizator placówki wywiadowczej „Port”), Feliks Albiński i Marian Józef Kadulski.

W pierwszym okresie rezydenci zajmowali się głównie obserwacją szczecińskiego portu, przez który drogą morską z Leningradu do Szczecina (jako portu przeładunkowego) odbywał się transport sowieckiej amunicji dla niemieckiej Reichswehry.

Niewątpliwie najważniejszy okres związany z działalnością wywiadowczą łączy się z istnieniem placówek „Bombaj” i „Port”, które osiągnęły znaczne sukcesy w pozyskiwaniu informacji o działalności Niemców, przygotowaniach militarnych i wzroście zagrożenia wojennego ze strony naszych zachodnich sąsiadów.

⁵⁸ G. Bojar-Fijałkowski, *Przemocą wtłoczeni we wrogie mundury*, w: *Pogranicze i Kaszuby w latach terroru. Prześladowania polskiej ludności rodzimej Pomorza Zachodniego 1939–1945*, A. Czechowicz (red.), Koszalin 1970, Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Koszalinie, s. 140.

⁵⁹ Siedziba placówki konsularnej RP w Szczecinie znajdowała się kolejno w czterech miejscach: przy Breite Strasse 46 (obecnie ulica Kardynała Stefana Wyszyńskiego nr 46), na wspomnianej ulicy Małopolskiej nr 15 (Auguststrasse), przy Friedrichstrasse 9 (obecnie Aleja Papieża Jana Pawła II nr 9 oraz na Amtstrasse 30 (obecnie ulica Monte Cassino nr 30).

Abstract

From the opening of a consular post in Szczecin in 1925 it has become obvious that apart from consular work relative to diplomatic tasks, undercover (intelligence, surveillance and agentural work) work should also be conducted.

Szczecin was the most important town in Pommeren (the Prussian province) where the largest German port on the Baltic Sea was located. The Second Military Branch of the Reichswehr (II Wehrkreis) and an important post of the Abwehr were located in Szczecin. It is one of the cities in eastern Germany except Wrocław, Królewiec and Frankfurt (Oder) where the Abwehr organized its cross border intelligence collection and sabotage actions.

The following residency officers headed intelligence activities at the Szczecin-based consulate: Witold Kolankowski (performed a function as consul), Adam Biedrzyński, Stefan Chrystian (Jan Chmarzyński), Franciszek Brzeziński, Waław Gilewicz (organizer of the "Mumbai" intelligence post), Kazimierz Ziembiewicz (organizer of the „Port” intelligence post), Feliks Albiński and Marian Józef Kadulski.

Initially, tasks of residency officers included mainly surveillance of the Szczecin port through which from Leningrad a maritime transportation of Soviet ammunition for the German Abwehr was conducted.

Undoubtedly, the most important period relative to intelligence activities is linked to the "Mumbai" and "Port" posts which achieved significant important successes in gathering information relative to German activity, military preparations and increase of military threat posed by our western neighbours.